

Openbare brief aan Z.E. den Minister van Binnenlandsche Zaken – J.J. Cremer
Geschreven in mei 1870

1e druk in: Het Vaderland, 1870.

2e druk: 's-Gravenhage : M. Nijhoff, 1870

3e druk in: Romantische werken, deel 3. Leiden : D. Noothoven van Goor, 1878. p. 264-271.

4e druk in: De lelie van 's-Gravenhage. Leiden : A.W. Sijthoff, ca. 1887. 6e druk. p. 295-302. In het hoofdstuk Gelegenheidsstukken opgenomen na de roman. Vijftig-cents-editie, no. 22.

4e druk in: De lelie van 's-Gravenhage. Leiden : A.W. Sijthoff, ca. 1890. 7e druk. p. 295-302. In het hoofdstuk Gelegenheidsstukken opgenomen na de roman. Bibliotheek van Nederlandsche schrijvers.

5e druk in: Fabriekskinderen. [Rotterdam: Mijnbestseller, 2021]. p. 39-49. 9789403641683.
Gebundeld met Fabriekskinderen en Een woord aan mijn landgenoten.

Het vaderland, 2 juni 1870:

BINNENLANDSCH OVERZICHT.

Thans, nu het volksgeweten is wakker geschud en de volksstem heeft gesproken, thans richt onze talentvolle romancier, de heer J. J. **Cremer**, zich op nieuw tot de *Nederlandsche regeering* ten einde eene wettelijke regeling te erlangen van den kinderarbeid in de fabrieken. „Gij wildet de publieke opinie hooren,” zegt hij, „welnu deze heeft zich geuit! Verreweg de meeste, de invloedrijkste, de talentvolste industriëelen wenschen of verplicht onderwijs of eene beperking der arbeids-uren. In dien stand van zaken *moet* iets gedaan worden. De bestaande toestand is onhoudbaar.”

De hr. **Cremer** wederlegt met ernst de bezwaren, tegen

Dagblad van Zuid-Holland en sGravenhage, 23 juni 1870:

De heer J. J. **Cremer** heeft bij een „Openbare brief aan Zijne Exc. den Minister van Binnenlandsche Zaken” op nieuw aangedrongen op wettelijke regeling van den arbeid der kinderen in de fabrieken.

Met belangstelling hebben wij van deze nieuwe bijdrage van den novellist kennis genomen; maar wij zijn er geenszins door afgebragt van de zienswijze, indertijd in onze artikelen over dit onderwerp uitgesproken en met redenen omkleed.

Het vaderland, 19 december 1871:

voordeel heeft. Bovendien; alle plannen die besproken werden: een overtuigende school, een hogere burgerschool, verbeterde haven of wat ook van dien aard, alles zou het 3 à 4 dubbels kosten van hetgeen waarop nu het monument gewand is.

Zeer verheugd is het verzoek van de commissie te zien, al hoe ter eijder ure mannen als Nijhuis, Thijm, en de redactie van *De Tijd* tegen de feestviering in verzet komen. En beseftend vooral, nadat de commissie reeds bijna een jaar alreerangewest met den pastoraalgenooten in haar midden had gewerkt, hij, een hoogst bechaafde, fatsoenlijk en degelijk man, werd met een nog ander invloedrijk katholiek, op de eerste uitnodiging bij der Hoofdcammissie, wouwe trouw hare vergadering bij steunde haar met zijne praktische adviezen. Hij weet dan ook, dat de Commissie er verre van is, het feit als ineen van den Bril door de Watergeuzen te hebben. Dat feit staat op den achtergrond, maar het vuren van den geboortedag der Nederlandsche vrijheid staat op den voorgrond. En dit is zoo waar, dat loet in de Commissie werd voorgesteld, bij gelegenheid van de eerste steenlegging een optocht te houden, alreerest eenparig werd besloten: geen „historische“ maar een „allegorische“ optocht. Met het monument is het hertel, er wordt hier geen plastiche voorstelling van het gebeurde op 4 April 1573 in steen gebracht (en zoo vervalt ook de opmerking van den heer Thijm, dat men de Watergeuzen door een nintwint voorstelling) maar gelijk is de circulaire staat, is het beeld eenzijdig, een „illogisch“, de kernint, hoe 4 April 1573 de slaatskundige vrijheid van Nederland, hoe een zelfstandig volkbestaan onder de ons allen liebare dynastie van Oranje Nassau geboren werd.

Vergeef mij, zoo ik in mijn schrijven de partij der Hoofdcammissie opaan, die bij el haar bemoeien; in het belang der goede zaak ook r geen tijd zal vinden alle op en sammeringen, en vooral niet alle onthouten stukken, als in het ingetrokken in het *Leidsch Dagblad*, te beantwoorden.

Zoo in de Noordelijke provinciën, Friesland en Groningen, de geneesheeren geen uitkomst meer zien, dan wordt de wagen ingepaasend en de la Fallegeheid. In Groningen was het juist lang prst. De la Falle die het onbepaalde vrouwen zijner patiënten genoot; in Leeuwarden is thans nog de broeder van den professor de provinciale arts, en te Groningen heeft de zoon van den hoogleeraar Dr. J. Daar de la Falle weeten een briljante praktijk.

Geen wonder dat Vrijdag 14, de dag waarop laatste gemaakte voor 25 jaren den doctortitel verworft, niet onopgemerkt voorbijging. De jubileum ontving bij deze gelegenheid verschillende bijken van hulde en deelneming, o. a. van een 400-jaarlijg patiënten een kostbaar zilveren salien de table met 2 coupes, en een album met de namen der deelnemers.

Binnen een paar dagen zal de commissie voor de groote overbrugging te Moordijk bijstehomen tot vaststelling van de bepalingen voor de beproeving van eenige kunstwerk, die hij gunstig weder op den 27n en 14 volgende dagen zal plaats hebben. Den 27sten zal den kundigen en sammens zal daarbij tegenwoordig zijn. De proeven zullen met vaste en bewegbare belasting zijn. De ledere overspanning afzonderlijk geschieden. Bij dit werk zullen bijzondere technische voorafzien zijn op te nemen, de uitslag wordt belangstellend tegemoet gezien.

De Gemeenteraad van Groningen heeft weer een besluit genomen, dat naveling verdient. Met 14 tegen 7 stemmen werd het voorstel van B. en W. aan genomen om de kweekelingen op de openbare scholen door hulponderwijzers te versorgen.

Ook de Kamer van Koophandel en Fabrieken te Deventer heeft zich tot de Tweede Kamer der Staten Generaal gewend, met het verzoek om de patentbelasting door een „algemeen inkomstenbelasting“ te doen vervangen.

Binnenkort zal door dr. Feringa worden uitgegeven de te aflevering van een tijdschrift op bepaalde tijden; getiteld: *De Vrije Gedachten*. Dit tijdschrift zal het licht zien, naar wij veruonen, bij de heer Pijpersen, uitgever te Sneek. (D. D.)

Naar men vernemen, is het wrak van het stoomschip *Willem III*, door de bevoegde autoriteit afgekeurd en zal het 40 Januari 1872 ter veiling te Londen worden aangeboden.

Vergadering van het Comité tot bespreking der sociale kwestie te Arnhem.

Door bovengenoemd comité was gisteren in het gebouw van *Mijn Sociaal* een vergadering beleed, tot het behandelen der vraag of wettelijke regeling van den arbeid van kinderen wenschelijk is. De voorzitter, de heer De Jong van Beek en Dijk, opende de vrij druk besichte vergadering met een korte toespraak, waarin hij herinnerde hoe onlangs in de Tweede Kamer bij de behandeling van het budget van Binnen. Zaken voor 1872 het bovengenoemde af onderwerp weder ter sprake was gebracht en hoe het bij de gelegenheid gekleken was dat de tegenwoordige Min. van Binnen. Zaken ontrief dit punt nog geen gevestigde opinie had. Daarom had dit comité gemeend hierover de zake te moeten hooren om zoo mogelijk de Regering te kunnen voorlichten.

De rapporteur van het comité, de heer Daniels uit Amsterdam, kreeg nu het woord, ten einde de kwestie in te leiden. Spr. meende dat hier en inleiden sprake kon zijn; hier had men niet te doen met een reamendend, maar met een oude bekende kwestie; spr. wijst daartoe op het bekende rapport der Statencommissie, over dit punt, ik en constanter, hoe het gekleken is dat, conform met dat rapport, van de tegenwoordige Regering geen wettelijke regeling van dit onderwerp te wachten is.

Toch is de toestand slecht, verandering is dringend noodzakelijk; maar welke en hoe? Een algemeen verbod van de werkgevers om kinderen beneden een bepaalden leeftijd in dienst te nemen, is een onvolledige maatregel. Ontrief het middel om dien aan te vallen wijst spr. op een rapport van de Vereeniging tot het beoorden van fabriek- en huishoudwerkzaamheid; daarin wordt verlangd: meerdere ontwikkeling en kennis ontrief de belang van het kind bij den werkmans, wettelijke regeling van den kinderarbeid met leerplichtigheid. Dat stielst wordt door spr. omhield.

De Nederlandse nigherheid gaat era slechte toekomst te gemoet met slecht ontwikkelde arbeiders. — Mag de Staat tusschenbeide treden? Mag de Staat het eerste recht van den mensch, beschikking over eigen kracht, regelen of beperken? Niet bij meerderjarige, wel bij minderjarige; de minderjarige is niet meer het eigen dom zijns vaders, maar slechts toevertrouwd aan de ouderlijke macht. Het geldt hier een belang van het algemeen, geen menscheelheid, maar een faad van wijsheid. De wettelijke regeling is geen beperking van het recht der ouders, maar bevestiging tot nakoming van hun gebieden den plicht. — Duitsland en Zwitserland, beide zoo geacht aan hunne vrijheid, hebben hetzelfde.

Maar wettelijk verbod van arbeid alleen is niet voldoende, omdat 't het kind aan luiheid en loobandigheid op straat ar overgeeft; daarom moet leerplichtigheid daarmee gepaard gaan.

De bewaren aan die regeling verbonden, zijn avar: drowen; dat toont het buitenland aan. In Engeland werd reeds in 1802 door Sir Robert Peel een wet tot beperking van den arbeid van kinderen ingevoerd; die wet werd in 1833 vervangen door een andere met betere wazorgben en strengere straffen tegen bare overtredding, welke laatste wet aangevond in 1844, 1846 en 1867 met invoering van het zoogenamde halfdag-skiel; haar inleed in gunst. Volgens de werkzaken zijn de beste werklieden die bij afwisselende school en fak be-rooken; de schoolmeesters verdienen hetzelfde ontrief hunne leerlingen. Eerst tweede men daardoor verval der Engelsche industrie, doch sinds 1833 is de uitvoer uit Engeland n; vervoersvuldig. Het stielst geeft te Engeland before en el meerdere voortbrenging in denzelfden tijd.

Wel al leerplichtigheid in ons land groote oppositie verwekken, maar alle andere middelen geven slechts palliatieven; alle inleiden om kinderen te bewaren en op te

voeden, bewaarscholen, gasthuizen, hofjes, enz., moeten verdwijnen ten gevolge der leerplichtigheid. Maliciel en onwetel moet de toestand veranderd worden voor den werkmans; dat maakt hij zelf elke gelegenheid kenbaar. Bestending van den tegenwoordigen toestand moet, tot een hogeloge onwetel, tot de Gemeente leiden; langzamerhand moet een beter geslacht van arbeiders opreden.

Regering en tegenwoordig moeten aangevoerd worden tot wettelijke regeling van dat onderwerp in plaats van alle militaire kwestie. Beligt heeft ons elangs het bewijs gegeven dat het volk wakker wordt; maar het is nog slaapdronken, heeft het oog nog niet geopend. In verband met het gesprokene stelt spr. aan de vergadering de volgende motie voor:

„Dat de Regering moge besluiten tot het indienen van een wetontwerp, verbiidende het werken op fabrieken van werklieden van kinderen beneden de 15 jaar, en aargelende den arbeid van kinderen van 12 tot 10 jaar; sin verband met een wetontwerp, gebiedende algemeene leerplichtigheid.“

De secretaris, de heer Pukelharig, uit Zeiften, doet daarop aan de vergadering mededeeling van twee missieven van dr. Van Vloten en den heer J. J. Grewer. De heer Van Vloten bevestigd in zijn missive de leering dat het kind geen regeringszaak zoude zijn; alleen omdat die regeling aan de Regering te moeilijk viel, heeft men haar aan de sociale kracht overgelen: Wel heeft Nederland maar weinig fabrieken, maar toch de wettelijke regeling noodzakelijk; maar men doet eenvoudig voor de moeilijkheid terug, en durft daarin den eersten stap niet te doen; dat opwerpen van bewaren is van de Statencommissie uitgegaan; maar elke regeling heeft hare bewaren; de ijzer, moet daaraan getentend zijn. Deze vergadering neme een kloek begin en late de natie niet indommelen. De heer Grewer heeft schriftelijk verzoekt mededeeling te doen aan de vergadering van het request, door hem indertijd gericht aan den Min. v. B. Z. over dit onderwerp en opgenomen in *Het Vaderland*, waaraan door den secretaris wordt voldaan.

Het debat wordt nu geopend over den arbeid van kinderen in het algemeen.

De voorzitter wijst op de rede van den heer Thudbecke in de Tweede Kamer op 27 Nov. 11; de Min. wijst hem teroeh: de volgende vragen op: bestaat er noodzakelijkheid tot wettelijke regeling van den kinderarbeid? welke regeling? welke middelen tot uitvoering? en met welke gevolgen voor de maatschappij?

De eerste vraag beantwoordt spr. toestemend; die regeling bij de wel is wenschelijk, spr. toont dat met cijfers aan: in Almelo een fabriekslad, maar een gezonde plaats, sterft 38 pCt. van de kinderen; in Hiltvroum sterft, volgens dr. Van Hengel (die een langdurige studie van dit onderwerp maakte) 50 pCt. der fabrieksarbeiders aan tering. Datselste toant het verslag der Statencommissie aan; van de fabrieksarbeiders waren van de 1000 lotelingen voor de nat. militie slechts 300 bruikbaar; in Limburg waren van de 1000 papiaamakers slechts 330 bruikbaar voor de militie, terwijl aldaar van de 10000 geslechten en onderwijzers er 9000 hielden; te Goeda was 81 pCt. van de fabrieksarbeiders te klein voor de militie.

Spr. kan zich niet geheel vereenigen met de voorgedragte motie van den heer Daniels, verband van den arbeid tot 12jarigen leeftijd is niet voldoende; dan blijft het kind daaraan geheel van onderwijs verstoken; lezen en schrijven wordt het ideaal voor den werkmans; hij verpeet daarbij spoedig weder wat hij meer geleerd had; het onderwijs moet tot 15jarigen leeftijd voortgezet worden.

Zal de industrie daaronder lijden? Het Engelsche halfdagstiel voorkomt dit nadelig; dat stielst vereenigt de belangen der industrie met die van de ouders en de kinderen. Spr. wijst daartoe op een geschrift van den heer Le Poole te Leiden, en opgenomen in de *Leidsche Courant*, waarin die deskundige industrialist aantoon hoe het halfdagstiel de industrie uitbreidt en bevordert. Het loon stijgt daardoor en behoort aldus anders en anders. — Wel is waar zijn wij niet een zoo industrieel volk als de Engelsen, maar juist daarom zal dat stielst hier nog beter dan in Engeland werken.

De middelen tot handhaving van dat stielst niet spr. in een strenge toespiking der wet zal, vervolging harer overtreders; in Engeland hadden na de invoering van het stielst in korten tijd 2000 vervolgingen plaats. De controle worde aldus geregeld: opvare door de werkgevers aan het plaatselijk bestuur van de kinderen die bij hen werken; de kinderen leggen wettelijk het bewijs van goede onderwijze over; daarbij speciale riks-inspecteurs.

De gevolgen van dat stielst voor de maatschappij zullen zich openbaren in groote voordeelen en een ontwikkelde arbeiderstand.

Men behartigt in Nederland groote openbare werken, men wil de Zuiderzee droogmaken; men vergent 4 zoe van uleende van den tegenwoordigen arbeiderstand.

Krimpenoerwaard, 17 Dec. — De ongekende lage waterstand in de Lek is wel voor de scheepvaart minde voordeel, maar de rietvielders genieten er voer: uitgen te meer voordeel door. Het riet toch wordt een vast lager bij de grode afloeden, dan draager het garal was, met dat gevolg dat 3 bouwen van deze mode evenveel waarde hebben als 4 van vroegere mode. In de binnenwateren zijn in de laatste dagen zeer groote vloed; thietien piling gevangen, zodat men niet meer dan 14 à 15 cts voor het half kilogram bedingen kon.

Elbergen, 16 December. — Evenals in het vorige jaar dit plaats vent, heet er in fierse geestte een collectie plaats gehad om de beoefening in het barre winterseizoen op doelmattige wijze te hulp te komen. Deze heeft ongeweer hetzelfde als verleden jaar, circa f 400 opgebracht. Van het saldo in kas der vorige collectie is vorige week aan eenige bussegrinnen kosteloos transdit verstrekt.

Staphorst, 16 December. — Heden viert de onderwijzer W. Blesenberg zijn 60-jarig jubileum. Hij is van amblygenooten en betrekkingen. Groot is de belangstelling en deelneming die de jubilaris van alle zijden onvangt.

Mevrouw Thiof, geb. Neeven, overleden te Groningen, heeft bij testamentaire beschikking vermaakt aan de Herv. diaconie te Rheeveen de som van f 500, vrij van successiebelasting.

Horre troefschoten van het Elzenland. De Utrechtse Studenten-Sociëteitscommissie ontkent in de *Proo. Gron. O.* dat zij zich zou hebben schuldig gemaakt aan het oederburen van den kastelein. — Naar wij vernemen, heeft de Amsterdamse vereeniging tot verdediging van het volkvermaak het plan genomen om in het laat van Mei een leutefest te organiseren.

In de nabijheid van Onderschoot is een jachtspaaner door een haasstraker gewond. De dier is nog niet gewat. — Tot den 7 dezer zijn te Sliedrecht door de pokken aangetast 400 personen, waarvan 147 zijn overleden. — Het voorgaande congre van den Ned. Typografenbond is voor onbepaalde tijd uitgesteld. — Te Dieren is in den onderdome van 75 jaar overleden de eadgen.-maj. der art. J. M. Engelbent.

— Te Nieuwe-Pekela is het huis van H. Schrik totaal afgebrand. — De Noord-Brabantse beweert heden dat Nederland eerst recht schoon, de kleen van Europa, en het schoone land onder de zon was, voordat de gebroedersmisen, die den 4 April 1572 in het leeren riepen, boven dit land hielden, en dat de strijd tegen Spanje ook geen andere vrijheid heeft gegeven, dan de vrijheid om de Katholieke magistaten weg te jagen en kerken en kloosters te plunderen en te verbranden.

Kamer-Overzicht. De Tweede Kamer heeft zich heden in de eerste plaats bezig gehouden met het voorstel van den heer Begram en vier andere leden, om Gorinchen op te nemen onder de gemeenten, waar alomg zal kunnen worden afgeweken van de regelen der gemeentewet ontrief plaatselijke helastingen; volgens dit voorstel zou aan de gemeente Gorinchen: worden vergund, behoudens 's Konings goedkeuring, zoo noodig gedurende vijf jaren accijns op het gedistilleerd te heffen.

Het voorstel werd verdelgd door twee der voorge-

stellers en H. e Begram den 4 stand waarn andere accijns overvoert. De uiterli rijk a kenne den v het-ro Gorinche lijking bij de het h meent aan di niet as kunne om bij door genot gedist in tet dat i schel de i verho daar bene.

De strek dat z een Heen in 4 begin deze dan zich meen welte gen, hoofd art. kan: heid tot h leden om van afwij hij z hede daarc welk bewij welk zake af te te Oc Kam hede als i det he h delin stuk discu smel verbr van de te ke Van van even meel Ei delin tiend zich bouw werd berei Kame van minis bepale te m digen dat i antw daari der stip, tiend regel zou t en in bepro tiende de Mo

De rapport van B neeks inspo

Aan de reg ten het stellers door de ringerwe encher voor h moeten dag dat geboen, rugwe stap, o gemet

De reg ten het stellers door de ringerwe encher voor h moeten dag dat geboen, rugwe stap, o gemet

De reg ten het stellers door de ringerwe encher voor h moeten dag dat geboen, rugwe stap, o gemet

De reg ten het stellers door de ringerwe encher voor h moeten dag dat geboen, rugwe stap, o gemet

De reg ten het stellers door de ringerwe encher voor h moeten dag dat geboen, rugwe stap, o gemet

De reg ten het stellers door de ringerwe encher voor h moeten dag dat geboen, rugwe stap, o gemet

De reg ten het stellers door de ringerwe encher voor h moeten dag dat geboen, rugwe stap, o gemet

De reg ten het stellers door de ringerwe encher voor h moeten dag dat geboen, rugwe stap, o gemet

De reg ten het stellers door de ringerwe encher voor h moeten dag dat geboen, rugwe stap, o gemet

De reg ten het stellers door de ringerwe encher voor h moeten dag dat geboen, rugwe stap, o gemet

De reg ten het stellers door de ringerwe encher voor h moeten dag dat geboen, rugwe stap, o gemet

De reg ten het stellers door de ringerwe encher voor h moeten dag dat geboen, rugwe stap, o gemet

De reg ten het stellers door de ringerwe encher voor h moeten dag dat geboen, rugwe stap, o gemet

De reg ten het stellers door de ringerwe encher voor h moeten dag dat geboen, rugwe stap, o gemet

De reg ten het stellers door de ringerwe encher voor h moeten dag dat geboen, rugwe stap, o gemet

De reg ten het stellers door de ringerwe encher voor h moeten dag dat geboen, rugwe stap, o gemet

De reg ten het stellers door de ringerwe encher voor h moeten dag dat geboen, rugwe stap, o gemet

De reg ten het stellers door de ringerwe encher voor h moeten dag dat geboen, rugwe stap, o gemet

De reg ten het stellers door de ringerwe encher voor h moeten dag dat geboen, rugwe stap, o gemet

De reg ten het stellers door de ringerwe encher voor h moeten dag dat geboen, rugwe stap, o gemet

De reg ten het stellers door de ringerwe encher voor h moeten dag dat geboen, rugwe stap, o gemet

De reg ten het stellers door de ringerwe encher voor h moeten dag dat geboen, rugwe stap, o gemet

De reg ten het stellers door de ringerwe encher voor h moeten dag dat geboen, rugwe stap, o gemet

De reg ten het stellers door de ringerwe encher voor h moeten dag dat geboen, rugwe stap, o gemet

De reg ten het stellers door de ringerwe encher voor h moeten dag dat geboen, rugwe stap, o gemet

De reg ten het stellers door de ringerwe encher voor h moeten dag dat geboen, rugwe stap, o gemet

De reg ten het stellers door de ringerwe encher voor h moeten dag dat geboen, rugwe stap, o gemet

De reg ten het stellers door de ringerwe encher voor h moeten dag dat geboen, rugwe stap, o gemet

De reg ten het stellers door de ringerwe encher voor h moeten dag dat geboen, rugwe stap, o gemet

Arn. Saalborn – Het ontwaken van het sociale bewustzijn in de litteratuur. Amsterdam : H.J. Paris, 1931. p. 116-117.

✕ In een Openbaren Brief aan Z. E. den Minister van Binnenl. Zaken komt Cremer nog eens terug op 's ministers uitspraak, dat de openbare meening zich krachtiger moet uitspreken. Hij wijst erop, dat het geheele volk ontkennend zal antwoorden, als er gevraagd wordt: Vindt gij het goed, dat jonge kinderen zoo boven hun krachten werken en zoo ellendig onwetend blijven? Buitendien hebben reeds gesproken: de commissie tot onderzoek, zelve, dertig Leidsche fabrikanten, de Maatschappij van Nijverheid, de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, de Twentsche Vereeniging van Handel en Industrie en een groot aantal van dag- en weekbladen. Maar de schrijver is niet blind voor de argumenten van tegenstanders. Hij noemt er zes:

1 - Sommigen willen geen inmenging der regeering in zaken van handel en industrie.

2 - Het middel zal erger blijken dan de kwaal. Wanneer de kinderen minder moeten werken, zullen er méér kinderen noodig zijn en de ellende zal toenemen.

3 - Bij minder verdienste der kinderen zal de armoede in de gezinnen toenemen.

4 - Het tendeele vrijgestelde kind zal door onmenselijke ouders tot anderen en zwaarder arbeid verplicht worden.

5 - De desbetreffende wet in Engeland werkt gebrekkig.

6 - Hoe zal men de wet kunnen handhaven zonder zeer drukkende lasten voor den Staat?

Dat Cremer deze argumenten punt voor punt en afdoende weerlegt, spreekt van zelf. Maar zij bewijzen te duidelijk, hoe zwaar de strijd was voor iets zoo van zelf sprekends als de bescherming van het kind.

Van Cremers weerleggingen memoreer ik er twee, n.l. die op het derde en zesde punt, waarbij de schrijver aanteekent:

een „edele” fabrikant laat zijn kinderen i. p. v. twaalf tot zestien uren, slechts acht uren werken en twee uren onderwijs geven en verklaart, dat hun verdiensten in die acht uren dezelfde zijn, als toen ze twaalf tot zestien uren aan de machine stonden. Want wie minder werkt, werkt beter.

Aan hen die bang zijn voor groote kosten voor den Staat, voortvloeiende uit de wet, antwoordt hij: Laat de staat een belasting instellen op de voornamen der gegoede standen. Zulk een belasting zal zeker 200.000 gulden opbrengen en dit geld zal mede bestemd moeten worden om arbeidersgezinnen, die inderdaad finantieel nadeel zouden ondervinden, te ondersteunen.

Hij voorziet hier de welbekende tegenwerping: de Staat kan geen philanthropie uitoefenen! Maar verdedigt de stelling, dat de Staat in het belang van volk en nijverheid wel degelijk moet helpen; zelf zal hij geen wet voorstellen: dat is het werk van anderen; zijn plicht echter is het „telkens op de wonde te wijzen die zoo dringend genezing behoeft. „Het lancet in het zieke vleesch te zetten is de roeping der Nederlandsche regeering.”

Hiermede geeft Cremer een afdoend antwoord aan Potgieter en diens critiek omtrent de roeping van den letterkundigen